

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра диференціальної і спеціальної психології

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему:

«Психологічні особливості альтруїзму особистості»

«Psychological features of personality altruism»

Виконала: студент денної форми
навчання

спеціальності 053 Психологія

Чорна Марина Олегівна

Керівник д.психол.н., проф.

Кононенко О.І.

Рецензент

д.психол.н., доц. Соколова Г.Б.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№__ від __.__.20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК №__

протокол № __ від __.__.20__ р.

Оцінка_____/_____
_____/_____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис)

Одеса – 2019

ЗМІСТ

	стр
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АЛЬТРУЇЗМУ ОСОБИСТОСТІ.....	6
1.1. Альтруїзм особистості як предмет дослідження психологічної науки.....	6
1.2. Детермінанти прояву альтруїзму	22
1.3. Соціальний і біологічний підходи у поясненні альтруїзму	31
1.4. Формування моральної свідомості як основи альтруїстичної позиції людини.....	43
Висновки до першого розділу.....	50
РАЗДЕЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	51
2.1. Організація дослідження.....	51
2.2. Методи дослідження.....	57
Висновки до другого розділу.....	52
РАЗДЕЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АЛЬТРУЇЗМУ ОСОБИСТОСТІ....	59
3.1. Результати дослідження альтруїстичної спрямованості особистості	59
3.2. Результати дослідження вікових особливостей прояву альтруїзму особистості	64
3.3. Результати дослідження гендерних особливостей у проявах альтруїзму особистості	71
3.4. Практичні рекомендації щодо формування альтруїзму у особистості.....	77
Висновки до третього розділу.....	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Кардинальні зміни у політичному, економічному, духовному житті нашого суспільства викликають радикальні зміни у психології, ціннісних орієнтаціях і вчинках людей. Особливої гостроти сьогодні набуває вивчення змін, які проходять у свідомості сучасної молоді. Неминуча в умовах руйнування старих устоїв переоцінка поглядів, їх криза найбільш виразно проявляється у свідомості саме цієї соціальної групи. Сьогодні перед молоддю постає завдання визначення власної життєвої позиції. Сукупність сьогоднішніх політичних, економічних, соціальних і правових умов в Україні не могла не розширити межі дозволеного і спровокувати зростання егоїстичної тенденції особистості. Саме ці обставини диктують потребу всебічного вивчення питань альтруїстично-егоїстичної спрямованості особистості. Виходячи з вище зазначеного, особливої актуальності набуває необхідність наукового переосмислення основних положень стосовно обраної дослідницької теми. Адже проблема залишається практично поза сферою психологічної науки. Спроба вирішити ці питання (російські вчені К. Муздибаєв, С. Нартова-Бочавер) хоча і заповнює певним чином деякі прогалини, проте не охоплює проблему у цілому. У вітчизняних дослідженнях проблема альтруїзму-егоїзму залишалася за межами психологічного аналізу. Тим часом з'ясування цього питання становить не лише теоретичний інтерес, а й має практичне значення. Наявність елементів альтруїзму, безкорисливості у поведінці людини ставить серйозні проблеми перед такими теоретичними напрямками у психології, як психоаналіз і біхевіоризм. Конкретні дослідження джерел і психологічних механізмів альтруїзму-егоїзму у перспективі відкривають можливість впливати на такі важко скеровані процеси, як моральне і патріотичне виховання, суспільна підтримка і взаємодопомога в екстремальних ситуаціях і т. ін.

Проблема альтруїзму-егоїзму у психології спеціальному аналізу не підлягала, однак різні її аспекти, фрагменти не могли лишитися поза увагою

дослідників. Питання стосовно альтруїстично спрямованої особистості, альтруїзму, егоїзму, їх походження розглядають представники різних наук, таких як: психологія, філософія, біологія, генетика, теологія. Однозначних формулювань і відповідей не дає жодна із зазначених галузей.

Аналіз літературних джерел показав, що проблема альтруїзму була об'єктом роздумів багатьох філософів минулого. У філософії альтруїзм, егоїзм розглядаються як певні моральні категорії (англійська етика 18 століття - А. Шефстбері, Ф. Хатчесон, Д. Юм, Лейбніц, Шопенгауер, Фейербах, Конт). У теології альтруїзм - добро для іншого - заповідь від Бога (Соловйов). Біологи розглядають альтруїзм як інстинкт, вроджений, спадково зафіксований результат природного відбору (Дарвін, Спенсер, Кропоткін, Ефромсон).

У психології альтруїзм - це система ціннісних орієнтацій особистості, при якій центральним мотивом і критерієм моральної оцінки є інтереси іншої людини, чи соціальної спільності.

Мета дослідження - дослідження психологічних особливостей альтруїзму особистості.

Відповідно до теми дослідження сформульовані наступні **задачі**:

- 1) здійснити теоретичний аналіз існуючих досліджень з даної проблеми;
- 2) виявити переважання альтруїстично ї позиції на різних вікових зрізах та описати і порівняти гендерні прояви даної спрямованості;
- 3) провести порівняльний аналіз змін альтруїстично – егоїстичних позиції у різних вікових групах.

Об'єкт дослідження- альтруїстична спрямованість особистості.

Предмет дослідження - психологічні особливості альтруїзму особистості.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотез були використані такі методи: теоретичний аналіз

психологічної літератури з проблеми дослідження, а також систематизація та узагальнення попередніх досліджень. У дослідженні використаний комплекс емпіричних методів: спостереження, бесіди, анкетування, методи психодіагностичного дослідження, методи математичної статистики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, аналіз поведінки особистості дає можливість практичним психологам обирати відповідний психокорекційний механізм впливу. Крім того, отримані результати можуть бути використані у практичній діяльності психологічних служб для підсилення гуманістичної спрямованості особистості.

Організація та база дослідження. Емпіричне дослідження було проведено в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова. У дослідженні взяли участь 80 респондентів. Дослідження проводилося у три етапи.

Структура роботи. вступ, 3 розділи, висновки, список використаної літератури і додатки. Кількість таблиць - 7 , рисунків -2. Список літератури містить 85 джерел, всього у роботі сторінок 90, з них основного тексту - 83.

ВИСНОВКИ

1. Альтруїзм-егоїзм - одна з головних, визначаючих позицій особистості. Центальною для поняття альтруїзм є ідея безкорисливого служіння іншим людям як не прагматично орієнтована діяльність суб'єкта, здійснена в інтересах інших людей і не передбачаючи реальної винагороди. Діаметрально протилежним поняттям є егоїзм. Здатність діяти як альтруїсти або егоїсти закладена у нас від природи. Але як саме вчинить людина у конкретній ситуації, залежить лише від її власного вибору. Неправомірно оцінювати інстинктивну поведінку тварин як альтруїстичну чи егоїстичну. Така оцінка передбачає суспільну точку зору, зіставлення своїх і чужих інтересів, і лише у результаті цього, надання переваги тому чи іншому типу поведінки. Перехідними позиціями даної спрямованості є альтруїстичний егоїзм та егоїстичний альтруїзм. На наше прагнення допомагати іншим впливають міркування різного характеру. Причиною може бути бажання заслужити схвалення чи отримання впевненості, що у відповідь допоможуть тобі; прагнення зменшити свій внутрішній дистрес. Подібну мотивацію ми класифікуємо як альтруїстичний егоїзм і егоїстичний альтруїзм. Істинний альтруїзм заснований лише на співчутті і співпереживанні.

2. Альтруїстична особистість характеризується перш за все спрямованістю на інших, турботою про благо близьких і всього суспільства, співпереживанням, доброзичливістю. У висловлюваннях альтруїстів часто присутні імгінативні слова типу: щастя, добро, мир, справедливість і т. ін. Такі слова абстрактні, не мають чітких понятійних ознак і сприймаються інтуїтивно; виражають духовність особистості, її зрілість. Егоїсти орієнтуються на власні інтереси і бажання, ігнорують потреби групи; характеризуються меркантильною, утилітарною мотивацією. У їх висловлюваннях частіше висвітлені цілі, пов'язані із задоволенням

фізіологічних потреб, побутових благ і тимчасових інтересів; відсутні посилення на умови досягнення мети та ставлення до неї. У групі молодих респондентів рівень альтруїзму виявився нижчим у порівнянні із представниками зрілого і похилого віку. В основі поведінки юнаків та дівчат чітко проявилася особистісна прагматично-егоїстична мотивація. Це пояснюється соціальним статусом студентів, більшість з яких ще вільна від сімейних обов'язків та знаходиться на забезпеченні своїх батьків.

3. Найбільший рівень альтруїзму спостерігається у респондентів зрілого віку. Представники цієї групи мають велику кількість різнопланових обов'язків по відношенню до оточуючих. Теоретично особи, що входили до другої вікової групи, можуть бути батьками респондентів-студентів, а представники похилого віку можуть виступати теоретично їх бабусями та дідусями, якщо на кожне покоління відраховувати приблизно 20 років. Турбота про потреби близьких людей з'являється у чоловіків і жінок з віком, коли вже отримана освіта, стало місце роботи, сформована сім'я. Дорослі мають найбільше обов'язків як по відношенню до дітей, так і до своїх батьків-пенсіонерів. До того ж ця група - працюючих особистостей, від яких залежить функціонування суспільства у цілому.

4. Існують певні гендерні розбіжності стосовно альтруїзму-егоїзму серед представників різних вікових груп. У студенток-дівчат егоїстична ціннісно-сміслова позиція майже у два рази вища, аніж у хлопців. Погляди стосовно альтруїстично-егоїстичної ціннісно-смісловій позиції не є статичними, з віком вони можуть змінюватися, наближаючись навіть до діаметрально протилежного прояву спрямованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абульханова-Славская К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности// Психология формирования и развития личности. - М.: Наука, 1981. - С.19-44.
2. Айзен Э.М., Левин П.Ф. Влияние хорошего настроения на оказание помощи: печенье и доброта // Пайнс Э., Маслач К. Практикум по социальной психологии. - СПб: Питер., 2000. - С. 470-480.
3. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности // Вопросы психологии.- 2000.- №6. - С.112-123.
4. Андреева Г.М. Зарубежная социальная психология 20ст.: Теоретические подходы: Учебное пособие для студентов, обучающихся по специальности “Психология”. - М.: Аспект Пресс, 2001. - 286с.
5. Андрущенко В.А., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій. - 2-ге видання, випр. й доп. - К.: Генеза, 1996. - 368с.
6. Анцыферова Л.И. Связь морального сознания с нравственным поведением человека (по материалам исследований Лоуренса Колберга и его школы) // Психол. журнал. - 1999ю - Т.20. - №3. - С.5-17.
7. Анцыферова Л.И. Психология старости: особенности развития личности в период поздней взрослости // Психол. журнал. - 2001. - Т.22. - №3. - С.86-99.
8. Аронсон Э., Уилсон Т., Эйкерт Р. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме. - СПб.: прайм - ЕВРОЗНАК, 2002. - 560с.
9. Астауров Б.Л. Homo sapiens et humanus - человек с большой буквы и эволюционная генетика человечности // Новый мир. - 1971. - №10. - С. 204 - 211.
10. Багмет І.М. Теоретичні основи дослідження альтруїстичної

особистості // Педагогічні проблеми технічної і гуманітарної освіти . Вип.1 - Миколаїв: УДМТУ, 2000. - С. 103-110.

11.Багмет І.М. Альтруїстично-егоїстичні цінності молоді в сучасній Україні // Наукові праці: Збірник - Миколаїв: Вид-во МФ На УКМА, 2001 - Т.12: Політичні науки. - С.72-74.

12.Бердяев Н.А. Философия свободного духа. - М.: Республика, 1994. - 480с.

13.Берн Ш Гендерная психология. - СПб: прайм-Еврознак, 2001. - 302с.

14.Блок Дж. Влияние дифференцированной социализации на развитие личности мужчин и женщин // Пайнс Э. Маслач К. Практикум по социальной психологии. - СПб:Питер - С. 168-181.

15.Бовт О.Б. Причини агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку // Педагогіка і психологія. - 1997. - №1. - С.94-100.

16.Бодалев А.А. О смысле жизни человека, его актов и взаимосвязи // Мир психологии. - 2001. - №2. - С.54-58.

17.Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М.: Просвещение, 1966. - 464с.

18.Большой толковый психологический словарь.// Сост. Ребер Артур (Penguin): В 2Т.: - М.: Вече, АСТ, 2000. - Т.1(А-О) - 592с.

19.Братусь Б.С. Нравственное сознание личности. (Психологические исследования) - М.: Знание, 1985. - 64с.

20.Братусь Б.С. Психология и этика // Человек. - 1998. - №1. - С.50-59.

21.Васильев Я.В. Методика исследования целевой направленности личности (Методическая разработка). - Николаев, 1993. - 12с.

22.Выготский Л.С. Педагогическая психология. - М.: Педагогика, 1991. - 479с.

23.Гальперин П.Я. К вопросу об инстинктах у человека // Вопросы психологии. - 1976. - №1. - С.28-37.

24. Генетические проблемы социальной психологии: Сб. ст. / Под ред. Я.Л. Коломинского, М.И. Лисиной. - Минск: Университетское, 1985. - 207с.
25. Дарли Дж.М., Бэтсон К.Д. «Из Иерусалима в Иерихон»: Исследование ситуационных и диспозиционных переменных, влияющих на оказание помощи. // Пайнс Э. Маслач К. Практикум по социальной психологии. - СПб.: Питер, 2000. - С.457-469.
26. Добжанский Ф. Мифы о генетическом предопределении // Человек. - 2000. - №1 - С.8-24.
27. Докинз Р. Эгоистический ген. - М.: Мир, 1993. - 317с.
28. Доннерстайн Э., Берковиц Л. Реакция жертвы в фильмах агрессивно-эротического содержания, как фактор, влияющий на насилие над женщинами // Пайнс Э., Маслач К. Практикум по социальной психологии. - СПб.: Питер, 2000. - С.385-406.
29. Знаков В.В. Половые различия в понимании неправды, лжи и обмана // Психологический журнал. - 1997. - Т.18. - №1. - С.38-49.
30. Идея морали: теория, норма, смысл // Человек. - 1997. - №2. - С.76-88.
31. Истоки альтруизма: перспектива гуманизма // Человек. - 1995. - №5. - С.5-20.
32. Истоки альтруизма: перспектива гуманизма (продолжение) // Человек. - 1995. - №6. - С.26-36.
33. Кемеров В.Е. Проблемы личности: методология исследования и жизненный смысл. - М.: Политиздат, 1977. - 256с.
34. Кемеров В.Е. Взаимопонимание: Некоторые философские и психологические проблемы. - М.: Политиздат, 1984. - 109с.
35. Ким В.Е., Насиновская Е.Е., Овчинникова О.В. О диагностике альтруистических установок личности // Вестник МГУ, Сер.14. Психология. - 1983. - №3. - С.27-35.

- 36.Кирилова Н.А. Ценностные ориентации в структуре интегральной индивидуальности старших школьников. // Вопросы психологии. - 2000. - №4. - С.29-37.
- 37.Кон И.С. Психология ранней юности. - М.: Просвещение, 1989. - 254с.
- 38.Крайг Г. Психология развития. - СПб: Питер, 2001.- 992с.
- 39.Кропоткин П.А. Взаимная помощь как фактор эволюции. - С-П.: Знание, 1907. - 315с.
- 40.Кропоткин П.А. Этика. - М.: Политиздат, 1991. - 493с.
- 41.Лазурский А.Ф. Классификация личности. - Петербург: Госиздат, 1921. - 401с.
- 42.Леонгард К. Акцентуированные личности. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. - 541с.
- 43.Майерс Д. Социальная психология / Пер.с англ. - СПб:Питер, 2000. - 688с.
- 44.Моисеева А.А. Влияние особенностей семейного воспитания на формирование альтруистических тенденций поведения. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена 2007. Т. 17, выпуск 43(2) С. 175-177.
- 45.Муздыбаев К. Эгоизм личности // Психологический журнал. - 2000. - Т.21. - №2. - С.27-39.
- 46.Муздыбаев К. Переживание времени в период кризисов// Психологический журнал. - 2000. - Т.21. - №4. - С.5-21.
- 47.Нартова-Бочавер С.К. Экспериментальное исследование ситуационной изменчивости мотивизации помощи // Психологический журнал. - 1992. - Т.13. - №4. - С.15-24.
- 48.Нартова-Бочавер С.К. Два типа нравственной самоактуализации личности // Психологический журнал. - 1993. - Т.14. - №4. - С.24-31.

49.Обуховский К. Психологическая теория строения и развития личности // Психология формирования и развития личности. - М: Наука, 1981. - С.45-66.

50.Общая психодиагностика: Основы психодиагностики, немед.психотерапия и психол.консультирования / Под ред. Бодалева А.А. - М.: Изд-во МГУ, 1987. - 303с.

51.Основы психологии. Практикум /Ред.-сост. Л.Д.Столяренко - Ростов н/Д: Феникс, 1999. - 576с.

52.Пайнс Э., Маслач К. Практикум по социальной психологии. - СПб: Изд-во «Питер», 2000. - 528с.

53.Підласа І.А. Життєвий шлях особистості в теорії психології // Практична психологія та соціальна робота. - 2001. - №3. - С.13-15.

54.Проблемы формирования ценностных ориентаций и социальной активности личности.: Межвуз. Сб. научных трудов /Отв. Ред. В.С. Мухина. - М: МГПИ им. Ленина, 1984. - 133с.

55.Прихожан А.М. О возрастном подходе в нравственном воспитании детей // Вопросы психологии. - 1981. - №2. - С.143-149.

56.Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. - М: Политиздат, 1990. - 494с.

57.Психология: Биографический библиографический словарь / Пер. с англ. - СПб: Евразия, 1999. - 832с.

58.Психология личности. Т.2. Хрестоматия. - Самара: Изд.Дом «Бахрах», 1999. - 544с.

59.Психология личности. Тесты / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, А.А. Пузыря. - М: Изд-во МГУ, 1982. - 287с.

60.Райгородский Д.Я. Психология личности Т.1. Хрестоматия. - Самара: Изд. Дом «Бахрах», 1999. - 448 с.

61.Роль среды и наследственности в формировании индивидуальности

человека / Ред. М.С. Егорова, Б.И. Кочубей. - М: Пед-ка, 1988. - 333с.

62.Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. - М.: Пед-ка, 1973. - 423с.

63.Рьюиз М. Эволюционная этика: здоровая перспектива или окончательное одряхление? // Вопросы философии. - 1989. - №8. - С.34-52.

64.Селье Г. Стресс без дистресса. - Рига.:Вида, 1992. - 109с.

65.Семке В.Я. Умейте властвовать собой, или Беседы о здоровой и больной личности. - Новосибирск: Наука. Сиб.отд-ние, 1991. - 237с.

66.Социальная психология в трудах отечественных психологов / Сост. А.Л. Свенцинский. - СПб и др.: Питер, 2000. - 512с.

67.Социальная психология: Хрестоматия / Сост. Е.П. Белинская, О.А. Тихомандрицкая. - М.: Аспект Пресс, 2000. - 475с.

68.Столяренко Л.Д. Основы психологии. Изд. Третье, перераб. и доп. - Ростов н\Д.: Феникс, 1999. - 576с.

69.Субботский Е.В. Исследование проблемы взаимопомощи и альтруизма в зарубежной психологии // Вопросы психологии. - 1977. - №1. - С.164-174.

70.Твоя жизненная позиция: Сборник / Сост. Л.М. Архангельский. - М.: Моск. рабочий, 1979. - 176с.

71.Философский энциклопедический словарь / Глав. Ред. А.Ф. Ильичев. - М.: Сов. Энцикл., 1983. - 839с.

72.Франкл В. Человек в поисках смысла. - М.: Прогресс, 1990. - 366с.

73.Фрейд З. Психоаналитические этюды / Сост. Д.И. Донского, В. Ф. Круглянский. - Минск: ООО «Попурри», 1997. - 608с.

74.Фромм Э. Духовная сущность человека. Способность к добру и злу // Философские науки. - 1990. - №8. - С.85-95.

75.Шихирев П.Н. Современная социальная психология. - М.: Институт психологии РАН: КСП+, 2000. - 446с.

- 76.Эриксон Э. Г. Детство и общество: Пер. с англ. - СПб.: Ленато,1996. -592с.
- 77.Этнические стереотипы мужского и женского поведения / Отв. ред. А.К. Байбурин, И.С. Кон. - СПб.: Наука. С.-Пет. отд-ние, 1991. -318с
- 78.Эфроимсон В.П. Родословная альтруизма // Новый мир. - 1971. - №10.- С. 197-203.
- 79.Юнг К.Г. Психология бессознательного. - М.: Канон, 1996. - 319с.
- 80.Якобсон С.Г. Психологические проблемы этического развития детей. - М.: Педагогика, 1984. - 143с.
- 81.Якобсон С.Г. Морева Г.И. Образ себя и моральное поведение дошкольников // Вопросы психологии. -1989. - №6. - С. 34-42.
- 82.Kohlberg, Lawrence (1973). «The Claim to Moral Adequacy of a Highest Stage of Moral Judgment». *Journal of Philosophy* (The Journal of Philosophy, Vol. 70, No. 18) 70 (18): 630—646
- 83.Kraut, R. E. (1973). Effects of social labeling on giving to charity. *Journal of Experimental Social Psychology*, 9(6), 551–562.
- 84.Sorokin P. A. Social and Cultural Dynamics. Revised and abridged in one volume by the author. Boston, 1954. p. 539
85. Strenta, A., & DeJong, W. (1981). The effect of a prosocial label on helping behavior. *Social Psychology Quarterly*, 44(2), 142–147.